



**ЛОКТЕВ**

**Вадим Михайлович** — академік НАН України, голова Головної редакційної колегії «Великої української енциклопедії»



**КИРИДОН**

**Алла Миколаївна** — доктор історичних наук, професор, директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»

## ПРО СТАН ПІДГОТОВКИ «ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»

Стенограма співдоповіді на засіданні Президії НАН України 27 грудня 2017 року

*У співдоповіді порушено важливі питання, пов'язані з реалізацією фундаментального видавничого проекту загальнонаціонального значення — підготовки і видання багатотомної «Великої української енциклопедії».*

### Виступ академіка В.М. Локтева

Шановні члени Президії!

Шановні колеги!

Можна сказати, що у нас вже стало традицією наприкінці року на засіданні Президії НАН України заслуховувати питання про стан справ з підготовкою «Великої української енциклопедії» (ВУЕ). Уперше про роботу над створенням ВУЕ ми звітували в листопаді 2015 р., тоді ж затвердили Словник і Концепцію «Великої української енциклопедії». Торік ми успішно презентували перший том Енциклопедії, а цього року — розробили структуру та Концепцію електронної версії ВУЕ, і невдовзі має запрацювати бета-версія енциклопедичного порталу.

«Велика українська енциклопедія» — це надзвичайно масштабний проект загальнонаціональної ваги і значення, реалізація якого розрахована до 2026 р. Підготовка цього фундаментального академічного видання здійснюється на виконання указів Президента України від 02.01.2013 № 1/2013 «Про Велику українську енциклопедію» та від 12.01.2015 № 7/2015 «Питання підготовки та видання Великої української енциклопедії», розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 № 172-р «Про заходи щодо виконання Указу Президента України від 02.01.2013 № 1/2013 «Про Велику українську енциклопедію», постанови Президії НАН України від 29.11.2012 № 241 «Про підготовку та видання «Великої української енциклопедії», розпоряджень Президії НАН України від 11.02.2013 № 86 «Про створення робочої групи з підготовки Словника Великої української енциклопедії», від 07.05.2013 № 315 «Про участь

НАН України у виконанні плану заходів щодо підготовки та видання протягом 2013–2020 років «Великої української енциклопедії», постанов Президентії НАН України від 11.07.2014 № 167 «Про стан підготовки «Великої української енциклопедії», від 21.10.2015 № 248 «Про внесення змін до складу Науково-редакційної ради та Головної редакційної колегії «Великої української енциклопедії» та від 18.11.2015 № 268 «Про хід підготовки «Великої української енциклопедії».

До того ж Указом Президента України на Національну академію наук України покладено наукове і методичне керівництво процесом підготовки та видання «Великої української енциклопедії». Тому, користуючись нагодою, хочу ще раз привернути увагу до необхідності активізувати участь фахівців НАН України, національних галузевих академій наук, вищих навчальних закладів України у реалізації цього проекту.

Нещодавно, 6 грудня 2017 р., на засіданні Головної редакційної колегії «Великої української енциклопедії» розглядалися питання про організацію роботи над створенням «Великої української енциклопедії», підготовку наступного тому Енциклопедії, а також було презентовано електронну версію ВУЕ (e-ВУЕ). Учасники засідання звернули увагу на масштабність, оригінальність і складність цього загальнодержавного проекту, який в умовах гібридної війни, без перебільшення, є справжнім інформаційним фронтом. Підсумком обговорення стало схвалення концепції електронної версії ВУЕ, розроблених відповідних методичних рекомендацій, а також прийняття рішення про звернення до Президентії НАН України з проханням активізувати роботу структурних підрозділів Академії щодо підготовки «Великої української енциклопедії» з огляду на те, що ухвалені впродовж 2013–2017 рр. відповідні постанови Президентії НАН України (див. вище) так і не було виконано належним чином.

Сьогодні, на жаль, проблемним залишається питання залучення авторів до написання статей. Певною мірою підготовку контенту

стримує той факт, що написання статей до ВУЕ здійснюється на безгонорарній основі. Крім того, немає дієвого механізму зарахування публікацій до щорічних наукових звітів. Тому склалася така ситуація, що за окремими напрямами наукових знань відчувається брак висококваліфікованих авторів-фахівців, а деякі провідні науковці НАН України іноді просто відмовляються писати статті до Енциклопедії. Як наслідок, маємо істотне зниження наукового рівня статей. Украй важливим завданням є також якомога ширше використання науково-експертних можливостей Академії.

Хочу перелічити відділення НАН України, які на рівні керівництва надають дієву допомогу в пошуку авторів для написання конкретних статей за тим чи іншим напрямом:

- Відділення фізики і астрономії;
  - Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства;
  - Відділення фізико-технічних проблем енергетики;
  - Відділення ядерної фізики та енергетики.
- З рештою відділень налагодити ефективний контакт поки що не вдається.

Серед інститутів НАН України хочу особливо відзначити окремі установи і подякувати їх дирекції, а також співробітникам за сприяння виконанню проекту:

- Інститут математики НАН України (директор — академік НАН України А.М. Самойленко);
- Інститут програмних систем (директор — академік НАН України П.І. Андон);
- Інститут геологічних наук (директор — академік НАН України П.Ф. Гожик);
- Інститут географії (директор — академік НАН України Л.Г. Руденко);
- Інститут фізико-органічної хімії та вуглехімії ім. Л.М. Литвиненка (директор — академік НАН України А.Ф. Попов);
- Інститут молекулярної біології і генетики (директор — академік НАН України Г.В. Єльська);
- Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного (директор — член-кореспондент НАН України С.Л. Мосякін);

- Інститут історії України (директор — академік НАН України В.А. Смолій);
- Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка (директор — академік НАН України М.Г. Жулинський);
- Інститут української мови (директор — професор П.Ю. Гриценко).

Отже, зважаючи на виняткову важливість забезпечення підготовки і видання «Великої української енциклопедії» звертаємося до Президії НАН України з проханням:

- 1) затвердити концепцію електронної версії ВУЕ та відповідні методичні рекомендації;
- 2) ініціювати клопотання перед Державним комітетом телебачення і радіомовлення України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України щодо створення окремої бюджетної програми для підготовки «Великої української енциклопедії»;
- 3) визнати роботу над підготовкою «Великої української енциклопедії» одним із пріоритетних завдань для Академії на 2018—2026 рр., активізувати роботу структурних підрозділів НАН України з підготовки ВУЕ;
- 4) доручити відділенням НАН України підготувати конкретні пропозиції щодо розроблення механізму співпраці академічних установ з ДНУ «Енциклопедичне видавництво» з метою залучення до процесу підготовки видання провідних фахівців, забезпечити своєчасне подання матеріалів за їх профілем для наповнення ВУЕ;

5) активізувати роботу вже створених експертних груп;

6) включати до річних робочих планів із виконання наукових досліджень підготовку матеріалів до «Великої української енциклопедії», впровадити в практику обов'язковість рішення про оприлюднення щорічних основних результатів розроблених наукових тем кожним структурним підрозділом НАН України в публікаціях до ВУЕ за відповідними науковими напрямками, враховувати публікації у ВУЕ при проведенні оцінювання ефективності діяльності наукових установ за підсумками року.

Дякую за увагу!

## Виступ доктора історичних наук А.М. Киридон

Вельмишановний пане президенте Академії!  
Високоповажний науковий соборе!

Насамперед хочу подякувати за надану можливість актуалізувати питання надзвичайної державної ваги — створення «Великої української енциклопедії».

Зараз триває ґрунтовна науково-методична робота, в рамках якої підготовлено низку видань: «Методичні рекомендації з підготовки, редагування та оформлення статей до Великої української енциклопедії» (2015); «Наукові засади та теоретико-методологічні принципи створення сучасних енциклопедій» (2015); «Велика українська енциклопедія. Словник» (2016), який є базовою основою змістового наповнення ВУЕ. У 2016 р. вийшов друком перший том Енциклопедії на літеру «А-Акц», презентація якого відбулася в березні 2017 р. Видано також тематичні словники: «Тематичний реєстр з напрямку «Фізичне виховання і спорт», «Тематичний реєстр з напрямку «Біологія» (у 2 частинах), «Тематичний реєстр з напрямку «Політичні науки», «Тематичний реєстр з напрямку «Історія», «Тематичний реєстр з напрямку «Юридичні науки». Крім того, вийшла друком колективна монографія «Енциклопедичні видання в сучасному інформаційному просторі» (2017).

Триває робота над удосконаленням порталу та опрацювання концепції електронної версії ВУЕ (e-ВУЕ): розроблено схеми і дизайн оформлення статей для електронної версії; на порталі розміщено статті першого тому ВУЕ («А-Акц») відповідно до розроблених вимог; здійснено підготовку статей другого тому ВУЕ («Акц-Ая»). Для розміщення на порталі статті опрацьовують за принципом горизонтального наповнення (на «А-Я»).

Постійно здійснюється підготовка редакційних та авторських статей ВУЕ на літери «Б-Я»; продовжується робота з авторами (пошук авторів, замовлення їм статей, надсилання схем та рекомендацій, консультування); рецензування експертними групами НАН України статей до

друкованої і електронної версії ВУЕ на літери «Б-Я»; уніфікація й редагування реєстрів гасел за відповідними науковими напрямками на літери «А-Я»; упорядкування, редагування та вдосконалення словника ВУЕ; оновлення базової версії реєстру гасел словника ВУЕ. За рекомендаціями експертів та авторів розширюється діапазон словникового простору. Проводиться постійний пошук додаткових джерел для верифікації й доповнення гасел реєстру; продовжується формування бібліографічної бази до статей ВУЕ і формування банку даних авторів.

З метою популяризації ВУЕ проведено низку заходів. Так, відбулися презентації першого тому ВУЕ (28 березня 2017 р. — у Великому конференц-залі НАН України, м. Київ; у квітні 2017 р. — у м. Рівному; у травні 2017 р. — у м. Вінниці, а також у Національному авіаційному університеті та Київському університеті імені Бориса Грінченка). Проведено семінар «Співпраця Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» з вищими навчальними закладами України у підготовці Великої української енциклопедії: проблеми та перспективи» (6 квітня 2017 р.); круглий стіл «Створення енциклопедій у сучасному інформаційному просторі», в якому взяли участь понад 150 науковців (18 жовтня 2017 р.). Співробітники ДНУ «Енциклопедичне видавництво» брали участь у передачі на телеканалі «Культура», присвяченій проекту «Велика українська енциклопедія», у виставці «Освіта та кар'єра — 2017».

Упродовж 2017 р. Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво» була співorganizатором наукових конференцій «Історія. Революція. Пам'ять. Зсув парадигм» (26 травня 2017 р., м. Умань) «Імперії, колонії та голод в історико-порівняльній перспективі» (5–6 червня 2017 р., м. Київ) та ін.

Зараз колектив установи працює над реалізацією електронної версії ВУЕ. Йдеться не просто про аналогову версію друкованої продукції, а про цілком самостійний мультимедійний проект зі створення електронної енциклопедії. Його реалізація потребує значних зусиль

і збільшення кількості учасників. Фактично йдеться про два паралельні проекти — створення друкованої версії та електронної версії. Слід зазначити, що не всі електронні енциклопедії мають друкований аналог. Наприклад, такі проекти, як «Енциклопедія сучасної України», «Енциклопедія політичної думки» друкований аналог мають, а, скажімо, українська «Вікіпедія» чи «Українська гірнична енциклопедія» існують лише в електронному вигляді.

Загалом перевагами електронних видань є зручність перегляду інформації та навігації за електронним текстом; читабельність; мультимедійність; динамічність; можливість постійного оновлення контенту; широкий доступ до ресурсу тощо. Серед переваг саме е-ВУЕ слід відзначити наявність якісної достовірної інформації з різних галузей знань; технологічну інноваційність — семантизованість ресурсу; його функціонування як розподіленої бази знань (на ресурсі встановлено плагін Semantic MediaWiki); застосування новітньої моделі організації роботи і творення контенту — моделі інформаційного партнерства.

Зусиллями співробітників ДНУ «Енциклопедичне видавництво» створено веб-сайт (<http://vue.gov.ua>), на якому відображено основні напрями роботи установи; розроблено Концепцію і структуру друкованої версії ВУЕ та Концепцію і структуру онлайн-версії.

За характером наявної інформації друкована та електронна версії ВУЕ є універсальною енциклопедією. Часто нас запитують, яка потреба у ВУЕ, коли є Вікіпедія? Справді, починаючи з 2004 р. українська Вікіпедія постійно поповнюється і налічує на сьогодні вже майже 600 тис. статей, проте нерідко їх змістове наповнення за якістю значно поступається і УРЕ, і «Енциклопедії українознавства». Характерною ознакою «Великої української енциклопедії» є саме якість, глибина довідок, персоніфікація статей, наявність перевірених фактів і достовірної інформації.

З огляду на складність ситуації внаслідок інформаційної війни підготовка такого високоінтелектуального інформаційного продукту, як ВУЕ, потребує особливої уваги задля

гідної репрезентації України у світі. Всебічне й неупереджене пізнання, глибоке переосмислення національної історії, державотворення, суспільно-політичних процесів, культури, літератури та мистецтва має ґрунтуватися на фаховому науковому підході\*. Підготовка «Великої української енциклопедії» може стати практичним втіленням реалізації національної ідеї й підтвердженням інтелектуальної спроможності держави Україна.

Проте, крім уже зазначених у виступі Вадима Михайловича труднощів із залученням авторів, Державна наукова установа «Енци-

\* Для довідки. 20 грудня 2017 р. в Кремлі президенту РФ Володимиру Путіну було представлено 35-томне (80 тис. газет) видання «*Большая российская энциклопедия*», указ про початок створення якої було видано 2002 р., тобто проект тривав 15 років. Презентацію цього розкішно оформленого видання проводив академік РАН Ю. Осипов, який з 1991 по 2013 р. очолював Російську академію наук. «*Не каждому государству по плечу на государственном языке создать такую энциклопедию. Создал такую энциклопедию, мы все-таки заняли свое законное место в элитном клубе уникальных, универсальных энциклопедий*», — сказав він. У роботі над написанням статей брали участь 120 академіків РАН, співробітники провідних наукових організацій та університетів. В. Путін відзначив високу важливість роботи над створенням цього «*источника эталонной информации*» та пообіцяв підтримати розроблення електронного загальноосвітнього національного енциклопедичного порталу, до якого мають увійти статті з «*Большой российской энциклопедии*», галузевих енциклопедій, достовірна інформація з музеїв, інститутів, вишів тощо.

клопедичне видавництво» має ще низку нерозв'язаних проблем. Це насамперед нестача фінансування, відсутність приміщення, недоукомплектованість штату, брак відповідного забезпечення комп'ютерною технікою і новітніми технічними засобами. Створення порталу e-ВУЕ зараз відбувається практично на ентузіазмі співробітників і завдяки співпраці з Інститутом програмних систем НАН України.

Універсальна енциклопедія — важливий засіб (інструмент) узагальнення і примноження культурних надбань країни, розгалужений комплекс різноманітної соціальної та наукової інформації, синтез здобутків культурно-історичного розвитку нації. Акумулюючи відомості з різних галузей знань і практичної діяльності, систематизуючи й об'єднуючи досягнення світової та вітчизняної культури, такі праці віддзеркалюють інтелектуальний потенціал суспільства, виконують високу місію збереження духовної спадщини, а отже, мають бути справою загальнодержавного значення.

Завершити свій виступ я хотіла б словами академіка НАН України Івана Дзюби про те, що національні енциклопедії універсального характеру, які «завжди були мірилом розвиненості відповідного суспільства та його культури, нині набувають особливого значення як форма інтелектуальної адаптації до світового життя і концентроване вираження власного творчого потенціалу».

Дякую за увагу!

*За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик*